

mnom razvijala sa sjajem, koji je nadilazio sva moja maštanja. Ah! to ne bijaše više siromašni jezik pobožnih knjiga. To bijaše najdublja i najveličanstvenija poezija, najuzvišenije kretnje, koje su se ikada povjerile ljudskim bićima. Prizor mise me nije mogao nikako da zasiti i svaka se je kretnja svećenika duboko ucijepila u moj duh i u moje srce. Čitanje *otijela Mrtvih i Božića*, prizori dana *Velikoga tjedna*, uzvišeni pijeви *Exulteta*, uz koji mi se najopojujniji akcenti Sofokla i Pindara čine dosadnim, sve me je to prenapunjavalo strahopočitanjem, veseljem, zahvalnošću, kajanjem i obožavanjem! Malo po malo, lagano i mučno, sve je jasnijom u mom srcu postajala misao, da su umjetnost i poezija također božanske stvari, i da im tjelesne radosti nisu samo neophodno potrebne, već im naprotiv nanašaju najveću štetu». (Mainage, Les Témoins du Renouveau catholique, p. 69—70).

Dr. I. Merz.

Budizam i kršćanstvo o ljubavi prema neprijateljima.

Budi se spiritualistički duh i to istočnjački i obojen. O tome nema sumnje. Još malo i lako da Buda postane moda u ovom novom spiritualizmu, čak i po Evropi. Zadnji je rat skinuo mnoge ograde, koje su dijelile zapadni svijet od istočnoga, pa će istok jednom početi da djeluje i svojom kulturom i svojim vjerama. Ove će vjere dakako zanijeti, ne katolike čvrstoga i pravog uvjerenja, nego ljude, koji već sada stoje pod dojmom racionalizma. Racionalizam ne može da zadovolji i umiri čovjeka, a tako ni njegovo čedo liberalizam. Te će duhove zanijeti, pa bilo i na kratko vrijeme, egzotičnost istoka. Eno je u Parizu već podignut budistički hram.

Ova se struja javlja već i kod nas. Tako je Dr. Krišković, sveučilišni profesor u Zagrebu, isticao budizam iznad kršćanstva i to u »Obzorovu« božićnom prilogu g. 1923. I to nije osamljena pojava. Dobro će stoga biti, ako iznesemo štogod iz budizma.

Ljubav je prema neprijateljima kamen kušnje, pa se po njoj lako može razabrati, da li je koja vjera od ljudi ili Boga. Ogleđajmo ovaj puta to kod kršćanstva i budizma.

1. Budistička nemrznja i kršćanska ljubav nemaju ništa slično.

Pristaše panbudističke škole vele, da se u vjeri sina Sudhodani na nalazi opća ljubav prema prijateljima i neprijateljima, strancima i građanima, plemićim i plebejcima, prema svemu i svakome, čak i prema životinjama. Dapače i to vele, da su evanđeliste uzeli iz bu-

dizma nauku o ljubavi prema neprijateljima. Tako Carus (II Budismo ed i suoi critici cristiani. 1913. str. 147) iznosi paralelu izmed sv. Luke i Dhammapade ovako:

»Ljubite neprijatelje svoje: činite dobra onima, koji vas mrze. Blagosivajte one, koji vas proklinju i molite za one, koji vas opadaju«. Tako sv. Luka 6, 27—28.

»Mržnja ne prestaje po mržnji. Mržnja prestaje samo po ljubavi. To je staro pravilo«. Tako Dhammapada, 5.

Ovdje opažam, da tekst nije vjerno preveden. Oldenberg ovako prevodi: »Mržnja se ne stišava odsutnošću neprijateljstva: to je pravilo sve vječnosti« (Bouddha, str. 290 u franc. prev.). Pischel pak prevodi: »Neprijateljstvom se ne postizava, da se ikada neprijateljstvo umiri na ovom svijetu: ono se umiri, ako odustanemo od neprijateljstva. Evo vječnoga zakona« (Vita e dottrina del Budda, p. 120 u tal. prev.).

Kako se vidi, tekst govori samo o odsutnosti neprijateljstva, o prestanku neprijateljstva, ne o ljubavi. Velika je razlika između ovoga: nemati neprijateljstva, mržnje protiv koje osobe i ljubiti je. Ne mrziti je negacija, znači ispustiti jedan nedobar čin, ali ljubav ide dalje i nadodaje nešto realno, pozitivno, plemenito i uzvišeno. Sigurno, diviti se moramo onome, koji nepravедно uvrijeđen od nekoga, ne zamrzi na nj, kako ga narav na to navodi. No neizmјerno je viši onaj, koji se ne zadovoljava samo time, nego čak ljubi i blagosiva svog neprijatelja. Kršćanstvo nam pak daje zakon pozitivne ljubavi.

Uz to u Dhammapadi ili »vjerskim himnima« 3—5 čitamo i ovo: »On me je udario, prevario, okrao. Tko se opravdava tim mislima, nije umirio svoju srdžbu, niti će se na ovom svijetu ikada umiriti srdžbe sa srdžbama: slatkoćom se umire (literarno: »nesrdžbom«). Ovo je staro pravilo. 223: Svladaј srdžbu blagošću, krivicu dobrotom, čovjeka prostaka darovima, lašca istinom«.

Tko ne vidi i ovdje veliku razliku između budističke i kršćanske nauke? I ako je u vanjskom načinu govora neka daljna analogija između tih dviju ljubavi, ipak se radikalno razlikuju u bitnosti i porijeku, da bi tu kršćanstvo što god uzajmilo. I uistinu je budistička ljubav prema neprijateljima ne samo negativna, nego i skroz egoistična. Ona je neposredna i naravna posljedica nauke, koju je Buda razvio u svom prvom govoru u Benaresu.

Buda veli: »Rođenje je bol, starost je bol, bolest je bol, smrt je bol«. Po njemu je u jednu riječ naš opstanak najveće zlo, jer je on vječni izvor i uzrok boli i ponovnih rođenja: opstanak čovjeku priječi, da što prije ne postigne »nirvanu«.

Kako da se doskoči tome? Samoubojstvo bi bilo logična i nužna posljedica te nauke budističke. No Buda ga ipak zabranjuje neobičnom nedosljednošću i propisuje svojim sljedbenicima drugi izlaz: oslobođenje ma koje privrženosti, uništenje svake želje, potpuno

iščupanje vlastite pohote, prigušenje svih strasti. Kada čovjek prekinе sve veze, koje vežu njegovu dušu uz svaku stvar, što ovdje postoji, on će postići »nirvanu«, oslobodenje. On će se onda osloboditi opstanka, zauvijek će izbjeći strane doživljaje »samsare«, palingenese (ponovnog upućenja). »Rješavajući se strasti (tako veli Gautama u svom govoru na brdu) otkupljuje čovjek sam sebe. Jednom otkupljen postaje svijestan svog otkupljenja i bistro vidi, da se ne će više roditi, bistro vidi potpunu svetost, izvršenu dužnost i da se više ne će nikako povratiti u ovaj svijet«.

Budući da je mržnja protiv neprijatelja najveća i najstrašnija između strasti, nije Buda prema ovome mogao a da je ne označi kao zapreku, koju treba svladati. Ako on dakle propisuje, da čovjek ne smije mrziti svog neprijatelja, ako određuje da moramo u svojim grudima nositi svako biće, »kao što majka brani plod utrobe svoje, svog sina jedinca« (Suttanipato, 149 kitica. Cfr. P. Avoliní. Morale budistica, p. 87, n. 7); to on ne čini na temelju koga nadnaravnoga načela, jer on ne poznaje takovo šta. Niti je to posljedica prave ljubavi i koju čutimo prema svojoj braći, jer budistička ljubav ne razlikuje prijatelja od neprijatelja, rodbine od stranaca, ljudi od životinja. To je odvratni egoizam.

Nemržnja je kod budiste tromost, neosjetljivost, nehtjenje smetnje, apatija. Tu čovjek ima sebe za cilj. To nije nikakova krepost. Ona je dapače degradacija čovječanstva, jer je po njoj izjednačeno sa životinjama.

Kršćanska je ljubav naprotiv (bilo prema prijateljima ili neprijateljima) pozitivna krepost; to je trijumf nad vlastitim strastima. Ona ne obara ljudske naravi, nego je popravlja i oplemenjuje. Ona je ne izjednačuje s bestijalnošću ili neosjetljivošću, nego je ovjenčava sjajem Gospodina Boga, koji daje da sunce sja nad pravednicima i grijешnicima.

2. Kršćanin drukčije teži za vlastitom srećom nego budista.

Nijeste li vi kršćani najveći utilitariste? Zašto vi opraštate uvrede? Ne radite li to proračunano, jer se bojite da biste izgubili vječnu nagradu? Zar se ne plašite one Kristove dileme kod Marka 11, 25—26: »Praštajte, ako što imate na koga, da i Otac vaš, koji je na nebesima, oprosti vama vaše grijehе; ako li pak vi ne opraštate, ni Otac vaš, koji je na nebesima, ne će oprostiti vama grijehа vaših?«

Ovome nadodaje prof. Varisco: »Kršćanin želi i traži u budućem životu sreću realnu, dostojnu, ali vazda vlastitu sreću« (Cultura contemporanea, 1911, siječanj). I Ettore Moschino primjećuje: »Svaka je korist dokaz jedne istine i ne bi bilo vjere, ako joj uz njezinu idealnu funkciju ne bi priznali i koju praktičnu korist« (l'attino, 8—9 sett. 1922).

Istini za volju moramo kazati, da naši protivnici ne poznaju kršćanstva. Kad bi oni poznavali našu teologiju, brzo bismo ih razoružali s izrazima »finis cuius gratia« i »finis cui«. No kako ovo odmah uznemiri živce naših modernih učenjaka, jer to miriši po srednjem vijeku, pa nas valjda ne bi razumjeli, radije ćemo se drukčije izraziti.

Pravi i savršeni kršćanin, ako oprašta svome neprijatelju, ako ga ljubi, uopće ako čini dobro, ne čini to samo stoga, što bi inače izazvao srdžbu Božju. Cilj, koji mu determinira te čine, nije sama nada da će si tako osigurati mjesto u vječnosti. Glavni je motiv njegova djelovanja i čučenja ljubav k samomu Bogu, Božja volja, slava Božja. Nagrada, plaća, vječna sreća nijesu za nj jedini i najviši cilj u djelovanju. On može, istina, težiti za srećom, kako radnik teži za plaćom, ali je on k tome i sin Božji, pa kao ljubezni sin želi da ugodi svomu Ocu nebeskomu.

Istina je, da je u nadnaravnom spoju duše s Bogom pomoću svjetlosti slave nužno spojena i ljudska sreća, dapače ona u tome bitno i stoji — *summum bonum hoc est tuum bonum* (najviše dobro jest tvoje dobro), kako veli sv. Augustin. No to nije u nikakvom odnošaju s budističkim tvrdnjama. Ako pak kršćanin teži po Ocu milosti k Bogu i ipak ide i za svojim dobrom, ne može mu se radi toga predbaciti egoizam. Zašto ne? Jer njegova sreća ne niječe niti ruši ljudsku narav, nego je upotpunjuje i oplemenjuje. Tako se može spojiti: pozitivno ljubiti Boga i slaviti ga na ovoj zemlji, ne izbjegavajući bol, nego drage volje prigrnivši sveti križ Kristov.

Budista bježi od križeva i traži samo svoj mir. Kršćanin naprotiv ljubi svoj križ i nosi ga od ljubavi prema svom Bogu raspetom, da tako izvrši njegovu očinsku i brižnu volju, a i da mu zasljeđujući svoju ljubeznu vjernost, i ako se pri tome nada, da će to čineći postići vječnu sreću.

Na koncu ipak — reći će tko — kršćanin se tu slaže s budistom!

Polako! Budimo logični. Drugo je težiti »za« ciljem (način), drugo je sam »cilj«. Kršćanin, dakle, slažući se s onima koji poštivaju naravnu težnju za srećom, sasvim se odalečuje od budista i drugih filozofa upogled načina i samoga cilja.

Kršćanin, kako rekoši, teži za svojom srećom, ali poglavito hoće da slavi Boga, da ga ljubi i da mu služi. Vlastita je sreća kod kršćanina spojena nerazrješivo s njegovim prvim i glavnim objektivnim ciljem, s Bogom. K tome je njegova sreća prava, realna, aktivna i iza smrti, duhovna. Budin pak sledbenik ne priznaje najvišega bića kao osobno biće, ne poznaje budućega života, ne teži nego prema krivoj, imaginarnoj, negativnoj sreći, te prema jednostavnoj apatiji u ovom svijetu. A ovo je zadnje pravi egoizam, jer pozitivno isključuje svaki drugi objektivni cilj. Da je to tako, vidjet ćemo iz ovoga primjera.

Budina priča. Čita se u Mahavegga X, 2, da je Buda pripo-

vjeđio ovu priču, kad je izmed njegovih učenika nastala raspra:

Jednom je živio kralj »Duga-Bol«. Moćni susjed Brahmadata navali i sve mu ote. On pobježe sa ženom u Benares i ova mu tu porodi sina, koga nazove »Dugi-Život«. No jednog dana prepoznaše Brahmadataini dvorjanici kralja Dugu-Bol, uhvatiše ga i osudiše na smrt. Isto se zbilo i s kraljicom. Doveden na stratište ostavi sinu ovu uspomenu: »O moj sinko Dugi-Živote, ne gledaj ni previše daleko ni previše blizu. Jer s neprijateljstvom ne postižeš da se neprijateljstvo umiri na ovom svijetu: ono se umiri samo, ako odustaneš od neprijateljstva«. Kad je Dugi-Život porastao, postade konjušnikom kod kralja Brahmadata, pa ga ovaj radi lijepoga glasa uze za prijatelja. Jednog dana odoše na lov. Tu se kralj umori i legne i zaspi. Sada se njegov pratilac sjeti ubivenih roditelja i u tren pomisli na osvetu. Rukom prihvatiti mač. No tad se sjeti očevih riječi, pa se uspregnu. Tri puta navali na nj želja za osvetom i tri puta pobjediše očeve riječi. U taj se čas probudi kralj, te sav dršćući pripovjedi svom pratiocu, da je sanjao e ga je on ubio. Dugi-Život, u kom se još borila želja za osvetom i očeva opomena, ne mogući više odoljeti navali mržnje, opet se maši mača i veleć, tko je, reče da je došao dan osvete. Brahmadata u tren ugleda realnost svoga sna. Ne videći drugog izlaza pade na koljena pred pratioca i suzama ga na očima zamoli da mu oprost. Dugi-Život se umiri i reče, da kralj mora njemu oprostiti. Tako se izmiriše.

Koji je motiv u ovoj priči, da je Dugi-Život odustao od osvete? Možda to, jer je uvidio, da je osveta u sebi zao čin? Možda Budina zabrana, po kojoj se ne smije ubiti nijedno živo biće? Ili ljubav prema bližnjemu? Ili samilost i suze neprijateljeve? Ne! Ne! Jedino egoizam, interes, strah da će, ako izvede svoju nakanu, biti u pogibelji i njegov život i nastat će vječne svade i prepirke. I uistinu tako on kaže i sam kralju: »Ti si, kralju, ubio moga oca i moju majku. Da sam ja tebe ubio, onda bi tvoji pouzdanici ubili mene, a moji bi pouzdanici ubili njih. I tako naše neprijateljstvo ne bi prestalo s neprijateljstvom. No međutim si mi, kralju, udijelio milost, a i ja sam tebi poštediti život. Tako je odsućem neprijateljstva prestalo i naše neprijateljstvo«.

On dobi kraljevstvo iza kraljeve smrti i oženio se njegovom kćeri.

3. Kršćanska je ljubav tako savršena, da se ne može isporučiti s ljubavlju budista.

Pischel (o. c., str. 115—116) iznosi iz »Itivuttaka« ovaj ulomak: »Nijedno sredstvo, kojim se stiče redovnička zasluga u svijetu, ne vrijedi, o redovnici, toliko kao šesnaesti dio ljubavi, otkupljenja srca. Ljubav, otkupljenje srca, sva druga sredstva u sebi sadrži, i sjaji, blista, žari se. I kako, o redovnici, svjetlost nijedne zvijezde ne vri-

jedi šesnaesti dio mjesečeve svjetlosti, nego mjesečeva svjetlost asorbira u se svjetlost zvijezda, te sjaji, blista i žari se, tako isto, o redovnici, nijedno sredstvo, kojim se stiče redovnička zasluga u svijetu, ne vrijedi šesnaesti dio ljubavi, otkupljenja srca. I kako se, o redovnici, u jeseni, zadnji mjesec kiša, sunce diže na nebu, nebu vedrom i bez oblaka, te rastjerava svaku tamu zraka, te sjaji, blista i žari se; i kako prije zore, u tami, jutarnja zvijezda sjaji, blista i žari se, tako, o redovnici, nijedno sredstvo, kojim se stiče redovnička zasluga u svijetu, ne vrijedi kao šesnaesti dio ljubavi, otkupljenja srca. Ljubav, otkupljenje srca, sve ih u sebi sadrži, i sjaji i žari se».

Je li ovo toliko opjevana ljubav? Pischel bi morao priznati, da je u ovoj pjesmi, punoj ponavljanja¹⁾, glavni, dapače jedini predmet: vlastita nagrada i vlastiti interes. Zar ne vidi, da se onim »otkupljenjem srca« i pod »sredstvom, kojim se stiče redovnička zasluga« krije najprostiji egoizam, najobičniji interes? Pischel bi morao znati, da je oznaka kršćanske ljubavi nesebičnost i da je njezina bit duh požrtvornosti i samozataja. Sv. Pavao veli: »Ljubav je ustrpljiva, puna je dobrote; ljubav ne zavidi; ljubav se ne veliča, ne nadima se, ne čini što ne valja, ne traži svoje, ne srdi se, ne misli na krivice, što joj čine, ne raduje se nepravdi, a raduje se istini; sve ispričava, sve vjeruje, svemu se nada, sve trpi« (I. Kor. 13, 4—7). Kršćani ne idu za koristi, kakve vade budiste iz svoje ljubavi, a to su: »dobro spavati, zadovoljan se probuditi, ne sanjati loših stvari, biti ljubljen od ljudi, uživati dobrohotnost svih drugih bića, biti pod božjim okriljem, siguran od željeza, vatre i otrova, dospjeti u Brahmanin svijet«. Može li se ova budistička ljubav nazvati »otkupljenjem srca«? Ne! To je ropstvo, degradacija čovječjeg dostojanstva.

Kršćanin je naprotiv svima sve: sve ljubi jednakom ljubavlju, jednakom mjerom, jednakim duhom kao što ljubi sebe. Dapače dođe i do toga, da zaboravi sama sebe i sa svim se posveti dobru drugih ljudi. Gdje Pischel vidi, da cvjeta ta krepost kao kod kršćanstva? Gdje će naći, ako ne u njemu Male sestre siromaha, Milosrdnu braću, Kćeri i sestre ljubavi, Sestre milosrdnice, Sestre sv. Ane, Providnosti pa tolike i tolike druge skupine izabраниh i plemenitih duša, koje se odriču dobara i ljubavi obiteljskih, samo da mogu ublažiti boli, otrti suze, iscjeljivati rane jadnoga čovječanstva, pa tako postati slične svome nebeskom zaručniku, koji je prošao zemljom čineći dobro i ozdravljajući svakoga? Gdje su izvan katoličke Crkve: Vinko od Paule, Kamilo de Lellis, Cottolengo, Ivan od Mate, Jeronim Emiliani, Ivan od Boga, Benedikt Labre, Srećko od Valois? Sam Pischel

¹⁾ De Lorenzo u svom djelu »India e Buddismo antico« (1917, p. 203—214) tvrdi, da su Gautamini govori pravi uzori umjetničke savršenosti. Na to samo napominjem, da je Barth označio Budin stil »najnesnosljivijim od svih stilova«. Usp. o tome Pavolini, Buddismo, 1898.

ispovijeda, da budizam nije sankcionirao kao kršćanstvo idealnu zapovijed ljubavi prema neprijateljima (o. c. p. 120) i budizam samo uči neka se na mržnju ne odvrća mržnjom. Isti Pischel priznaje, da budista samo misli na svoju nagradu i kada čini drugome dobro.

Oldenburg (o. c. str. 161) nema dakle krivo, kada piše: »Obratiti se niskim, nesretnim, trpećim ljudima i onima, koje uznemiruju boli uz nestalnost zemaljskih stvari: evo to budizam nije nikada znao da učini«. Dobro dakle opaža i Harnack, da budizam ne djeluje u ime načela i da je to sve malo discipliniran upogled temeljne ideje.

Pischel hoće da zaniječe ovu činjenicu, pa veli, da je temeljna ideja u budizmu »maitri« (palički »metta«), koja po njemu odgovara čuvstvu kršćanske ljubavi (o. c. p. 161). No tko tako piše, znači da ne poznaje kršćanstva.

Ma koju važnost podavao budizam »metti«, (Oldenburg je dokazao, da je vrlo malena. Cfr. Deutsche Rundschau, 1908; Aus dem alten Indien, 1910), sigurno je, da se taj kvalitet ne može usporediti s kršćanskom ljubavi. Budistička »maitri« ne označuje drugo nego neko mirno i jednako čuvstvo, čuvstvo površne dobrohotnosti, jednostavne ljubeznosti, općenitog prijateljstva, koje katkada određuje narav ili je plod običaja, a katkada je izvod razlaganja i egoističnih refleksija. U svim pak slučajevima ostaje stoga vazda nešto slabo i hladno, nedjelotvorno, a ako kada dopre do većeg stupnja, t. j. do žetve, nalazi svoj poticaj u interesu i osobnoj koristi, materijalnoj ili osjetljivoj.

Drugo je nešto riječ »diligere« (agapan), koju upotrebljavaju sveti pisci, da njom označe kršćansku ljubav, a osobito ljubav prema neprijateljima. Kršćanska ljubav nije slijepa ili bolesna strast, niti je hladno i sterilno računanje u ljudskim poduzećima. Ona je istinita ljubav, disinteresirana, aktivna. Ta je nutarnja ljubav odraz one prve, nestvorene i vječne, a to je Bog.

Kada dakle Isus proglašuje sasvim novu zapovijed (mandatum do vobis. Iv. 13, 34), posve svoju zapovijed (hoc est praeceptum meum. Iv. 15, 12), ključ: »Ljubite se, kako sam vas ja ljubio (Iv. 15, 12), ljubite svoje neprijatelje (Mat. 5, 44)«, On nam tu naređuje ljubav, koja je veća, plemenitija, uzvišenija nego »metta« budistička. To je ljubav, o kojoj kaže Tommaseo, da je kadra promijeniti lice zemlje, ako se privede u djelo.

Ovo tumačenje nije ni novo ni svojevrijedno. Tako n. pr. Williams u svom »Sanskrit-english Dictionary« ovako prevodi riječ »maitri«: »Prijateljstvo, ljubeznost, dobrohotnost, (u sistemu budističkom) općenita ljubav, ljubav«. Oldenburg, koji je u stvarima indijanizma jedan od prvih, zastupa također naše tumačenje i veli, da je budistička »metta« neko čuvstvo prijateljstva prema svakoj stvari, stanje mirnoga čuvstva, ne djelovanje volje (Aus dem alten Indien, 1910). A kako može kršćanin, ili ma koji razuman čovjek, prijateljski ljubiti

svako biće, čak i životinje?

Isti Lüders, koji je opremio drugo Pischelovo izdanje, veli, da je u ovoj stvari protivnoga mišljenja nego Pischel, kako se to može vidjeti u predgovoru te knjige.

* * *

Ovdje bi mi tko mogao iznijeti primjer Kounale, sina kralja Asoke. On je imao krasne oči, ali jedna između kraljica oslijepi pomoću krive kraljeve naredbe, da se osveti mladiću.

Ne niječem, da je ova pripovijest, koja se nalazi u »Divyāvada-na«, jedna od najljepših strana, koje poznajem u budističkoj književnosti. Taj mladić ne zna protumačiti motiva i ipak prima s tolikim mirom i rezignacijom očevu naredbu, po kojoj ga moraju oslijepiti. Svi su konsternirani, a on sam ostaje miran i bez jada, dapače moli i zaklinje, neka izvedu okrutnu naredbu. I kad je doznao za uzročnicu nepravedne naredbe, ne samo ne pobjesni protiv nje, nego usklikne: »Neka dugo uživa sreću, život i vlast!« Kad je jadni slijepac pjevao pred kraljevom palačom, otac prepoznađe glas svoga sina i doznađe, kako se sve dogodilo. Kralj hoće da kraljicu osudi na smrt, al ga sin odvрати od toga. Sin mu reče: »Ako je ona nisko uradila, ti djeluj plemenito«. Ovome se mladiću moramo diviti. No to je lijepo pjesničko čuvstvo, a imaginacija je zajednička svim pjesnicima svih vjekova. Budizam ne poznaje ovako visokih načela u nijednoj svojoj knjizi.

Ipak se i u ovoj pripovijesti nalazi egoistična nota. Ta i ovdje je nešto nečutljivo, apatično, stoično, što djeluje hladno i razočarava. Tu rukom pipamo, da u onom pjesničkom mladiću nema ljudske naravi lijepe mladosti; nema živahnosti, nema ni jedne suze. On nije mladić, on je hladni kamen.

Pitajte toga nesretnika, zašto se ne ljuti kad ga hoće da oslijepi. On će vam odgovoriti, da gubeći tjelesne oči dobiva oči mudrosti; gubeći zemaljsko kraljevstvo (spojeno s mukama i bolima) dobiva kraljevstvo istine, koje uništava muke i boli; da ga se otac odrekao, ali je on postao sin uzvišenog kralja istine. To su sve lijepe riječi, ali ih realnost oprovrgava: faktična slijepoća. I sam zaključuje: »Moje srce ne poznaje nego čuvstva dobrohotnosti za onu, koja je naredila da me oslijepi. Zato jamčim, da su ove moje riječi istinite, pa neka i moje oči opet postanu kakove su prije bile!« I doista mu se opet povрати vid. Tako priča.

Ostavimo estetski dio ove priče, osvrnimo se na njezin filozofski dio. Kad se razbistrila tajna, zagovara on kod oca kraljicu. To čini, jer nema veće nagrade od one, koja pripada dobrohotnosti, pa zato se on ni ne srdi, i ako su s njim okrutno postupali. U ovoj budističkoj priči nema pravoga prijateljstva, već samo egoistične ljubavi. Kršćanin ne postupa tako. On oprašta, podnosi i umire iz pravoga prija-

teljstva, ili poradi nadnaravne ljubavi. On ljubi Boga, jer je Bog dostojan naše ljubavi već radi sebe samoga. Kršćanin ljubi bližnjega poradi ljubavi prema Bogu, a sebe ljubi, u koliko vidi u sebi sliku Božju.

* *

Mislim, da je prema navedenom jasno, kako je budistička ljubav malena stvar, i ako se izdiže iznad drugih poganskih nauka; malena je stvar prema kršćanskoj ljubavi. Budista ne oprašta uvreda, kako mi kršćani činimo, t. j. da postanemo slični Bogu, koji daje da sunce sja iznad dobrih i zlih (Mat. 5, 45). Budista ne zna, što znači blagosivati i one, koji nas proklinju, činiti dobro i onima koji nas mrze, moliti za one koji nam krivo čine, vrijeđaju nas, progone nas, i sve to činiti bez egoističnih ciljeva. U budizmu češ zaludu tražiti poeziju kršćanske ljubavi, poeziju, koja se odrazuje na svakoj stranici Novoga Zavjeta i koja izbija osobitim načinom u pismima sv. Pavla. Njegove riječi prodiru u dubinu srca i duše. U njemu se žari ona božanska vatra, koja obuhvaća sve narode, koji vjeruju u zajedničkoj ljubavi svoga Oca nebeskog; ljubav je to, koja stvara temelj, »magna carta« (kako veli Papini) nove rase, treće rase, rase pravih ljudi, ne samo pravednika nego svetaca, ne sličnih životinjama nego Bogu.

Budistička je dobrohotnost psihofizično čuvstvo, koje nalazimo u stoičkoj indiferenciji, po kojoj kod stoika stvari gube svoju važnost i vrijednost, a dobivaju ih samo ako su korisne vlastitom cilju i taj je kod budista: konačno oslobođenje. Tako čitamo: »Kako čovjek s brda gospoduje mirnim okom nad niskim ravnica, tako krepostan čovjek mora nećutljivo promatrati borbe mnoštva, koje gledamo« (Itivutaka 38; cfr. Pavolini, ib. p. 27). »Jednak sam prema svima, prema onima, koji mu zadavaju bol i prema onima, koji mi priskrbe veselje. U meni nema simpatije, ni odvratnosti. U meni se ekvilibriraju veselje i bol, čast i sramota. Kod svake sam stvari indiferentan. Eto to je savršenost moje indiferentnosti« (Carliya-Pitaka. Cfr. Pischel, ib. p. 121).

Kako je egoistična, okrutna budistička apatija! Ona mora »nećutljivo promatrati borbe mnoštva, koje gledamo«. I tu tvrdu nećutljivost nazivlju krepošću! Nije tako kod kršćanina. Ovaj ima pravu Kristovu ljubav i postaje sve svima, da spasi njihove duše: gane se, uzdiše radi grijeha čovječanstva; prikazuje nećuvane žrtve, ostavlja domovinu, obitelji, sve, da odleti na polje apostolata, da spasi zalutalu braću.

* *

U kršćaninu dakle ne kuca isto takvo srce, kako bi htio pisac jednog članka u »Revue de l'Histoire des Religions« (1891. Christianisme et bouddisme, p. 353. Cfr. A. Valensin, Jesus-Christ et l'Etu-

de des Religions 1912, p. 27); ne kuca srce, koje ima isto takvu ljubav spram čovječanstva i čuti isto takvo milosrđe prema bićima, koja trpe pod teretom zla. Ovo je srce posve različito od budističkoga. Ako kod indijskoga filozofa kuca ljudsko srce, i samo ljudsko, u kršćaninu kuca srce ljudsko, koje je dionikom Božje milosti; ovo se srce nadahnjuje najsavršenijom i najpožrtvovnijom ljubavi, ljubavi božanskom.

»Stoga je apsolutno nepravedno, piše Tilgher (Filosofi antichi, 1921, p. 26), staviti ovu »alupia«, ovu »ataraxia«, ovu »apatheia« budističku nad kršćansku ljubav, koja potiče Fridrika Boromejskoga, neka potraži i obrati Bezimenika (Innominato)«. Mora zato biti tvrdokorno slijep ili žalosno slijep, tko hoće kao De Lorenzo (India e Buddismo antico 1917, p. 329—381), da ne ću reći — uzvisuje »vedru mirnoću« i »charitas« (ljubav). Njegove laži i klevete možemo protumačiti jedino time, što je prožet duhom Giordana Bruna i Nietzschea, a to je duh mržnje protiv Krista i Crkve. To nije duh učenosti.

Neka znade De Lorenzo i njemu slični, da budista ljubi samo jednu stvar nada sve: sama sebe. »Vlastito dobro za tuđe dobro« propis je u Dhammapadi ma koliko veliko bilo, ne zapusti. Upoznaj svoje dobro i sav mu se podaj«. »Može li tko biti, da ga više ljubiš nego sebe?« ovako je upitao kralj Prasennagit ženu Giasmin. Na to je ona odgovorila: »Ne! A ti?« Kralj će: »Nikoga«. Kralj i kraljica saopće taj razgovor Budi, a ovaj im reče: »Obidite sav svijet i ne ćete nikoga naći, koji bi išta volio više nego li sebe. Tako je bližnjemu mio njegov Ja, pa zato onaj koji sebe ljubi, ne smije uvrijediti svoga bližnjega!« (Martindale, Storia delle religioni, Firenze, 1913, vol. IV. p. 144). Slično reče jedan čovjek svojoj ženi, kad je postao redovnikom: »I kad bi ti bacila sina pred životinje, ne bi me ganula da se vratim od ljubavi prema njemu« (ib. p. 143). To je nenaravni egoizam!

Oidenburg, koji je doduše racionalista, De Broglie, Pavolini, De La Vallee Poussin, Aiken, Mariano imaju lijepih strana o kršćanskoj ljubavi, ali ih poradi kratkoće ispuštam. Ipak preporučujem protivnicima, neka ih pročitaju. Ako se pak žele potpuno uvjeriti o istini stvari, neka prouče temeljito i bez predsuda evanđelja, neka ih prouče objektivno i mirno, pa će rukom opipati silni jaz, koji dijeli budističku ljubav od kršćanske. Uvjeriti će se, da kršćanstvo nije ništa uzelo od budizma, i nema na čemu da mu zavidi. Kršćanstvo je neizmjereno visoko iznad budizma, kako je iznad zemlje visoko nebo, od koga je kršćanstvo i dobilo svoju nauku.

Dominik Mormile D. I.